

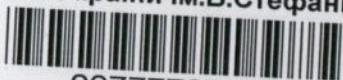
На правах рукопису

ПОСТРІЛЬОНІЙ
Василь Михайлович

**ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ
ДІЯЛЬНОСТІ
НАВЧАЛЬНО-ТЕХНОЛОГІЧНОГО ЦЕНТРУ
УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ**

13.00.01 — теорія та історія педагогіки

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в інституті педагогіки АПН України.

Науковий керівник: — член-кореспондент АПН України,
доктор педагогічних наук,
професор **Ничкало Н. Г.**

Офіційні опоненти: — дійсний член АПН України,
доктор педагогічних наук,
професор **Мадзігон В. М.**
— кандидат педагогічних наук,
доцент **Олійник В. В.**

Провідна організація: — Тернопільський державний педагогічний інститут.

Захист відбудеться «28» березня 1994 р.
о 15⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої ради К 068.18.15
в Київському університеті ім. Тараса Шевченка (252601,
м. Київ, вул. Володимирська, 60, ауд. 303).

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці університету.

Автореферат розіслано «28» лютого 1994 р.
Вчений секретар
спеціалізованої ради

С. О. КАШИН

ДВ - 29.360

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Нові соціально-економічні і культурно-освітні потреби, інтереси та гнучкість сучасного виробництва обумовлюють необхідність пошуку нетрадиційних підходів до підготовки фахівців, здатних ефективно впроваджувати у практику досягнення науки і техніки, брати активну участь в технологічному оновленні виробничих процесів, якісно виконувати функції управління. Все більше набуває ознак мобільної системної орієнтації взаємодія спеціаліста з техніком, який стає своєрідним центром техніко-технологічних, економічних, соціальних, екологічних та інших залежностей і відносин. Зростають вимоги до рівня загальної підготовки фахівців як основи для оволодіння складними професіями, збільшується питома частка населення, зайнятого в сферах та галузях, що потребують спеціалістів вищої кваліфікації.

Проте, як показало наше вивчення, наявна система професійного навчання учнівської молоді не спрямована на підготовку висококваліфікованих, професійно мобільних, конкурентоспроможних в умовах ринку майбутніх фахівців. Повільно створюються необхідні умови для науково обгрунтованого відбору змісту фахової підготовки молоді на широкопрофільній та політехнічній основі навчання, формування в учнів потреби у професійній самореалізації після закінчення училища, коледжу, інституту.

Організаційно-педагогічне забезпечення професійного навчання старшокласників не сприяє поглибленому засвоєнню учнями загально-професійних і спеціальних знань, вмінь, навичок, досвіду творчої діяльності як основи професійної майстерності. Економічні проблеми виробництва, застаріла техніка і технологія, зростає безробіття посилюють негативні тенденції нехтування підприємствами професійного навчання школярів. Широкі можливості виробництва у виборі на ринку праці змушують освітянські заклади здійснювати пошук суттєво нових підходів до навчання й виховання учнів, підготовки їх до трудової діяльності з урахуванням загальнодержавних і регіональних потреб у кваліфікованих спеціалістах.

Проблеми професійної підготовки учнівської молоді досліджувались П.Р.Артутовим, С.Я.Батішевим, А.П.Беласов, Б.А.Голубом, В.С.Ледньовим, В.М.Малзігоном, М.І.Махмутовим, В.О.Моляко, І.М.Назімовим, Н.Г.Ничкало, В.О.Поляковим, І.Т.Сенченком, Д.О.Тхоржевським, Б.О.Федоршиним, Г.Т.Хайруллінін, С.М.Чистяковом та іншими вченими.

Водночас зазначимо, що в педагогічній науці недостатньо досліджувались проблеми формування основ професійної мобільності майбутніх фахівців для роботи в умовах ринку, відповідного для цього спрямування професійної підготовки старшокласників, її програмно-методичного забезпечення. Як показало вивчення, в діючих навчальних програмах з професійного навчання учнів X-XI класів послаблено увагу до питань політехнічної освіти та екологічного виховання школярів. Не досліджуються проблеми професійної підготовки учнівської молоді в регіонах та містах з моноструктурним характером розвитку промисловості, а також створення та організаційно-педагогічного забезпечення діяльності нових типів навчально-виховних закладів для різномірневої професійної підготовки старшокласників.

Актуальність цих проблем, їх недостатня теоретична і методична розробленість, потреби практики обумовили вибір теми дисертаційного дослідження "Організаційно-педагогічні умови діяльності навчально-технологічного центру учнівської молоді".

Об'єктом дослідження є професійна підготовка учнівської молоді.

Предмет дослідження – зміст, форми та методи професійної підготовки старшокласників у навчально-технологічному центрі учнівської молоді /НТЦ/.

Мета дослідження – розробити, теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити модель та визначити організаційно-педагогічні умови діяльності навчально-технологічного центру учнівської молоді.

В основу дослідження була покладена гіпотеза про те, що ефективність діяльності навчально-технологічного центру учнівської молоді буде забезпечена за умов:

- педагогічної конкретизації мети і завдань, основних напрямів діяльності центру, виходячи з потреб особистості та сучасних і перспективних вимог до якості підготовки кадрів;
- профільно-технологічного спрямування змісту навчально-виробничого процесу в НТЦ;
- різномірневої фахової підготовки учнів відповідно до їх інтересів, нахилів, здібностей.

Для досягнення визначеної мети відповідно до гіпотези дослідження були поставлені такі дослідницькі завдання:

— проаналізувати стан досліджуваної проблеми в педагогічній теорії і практиці;

— теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити модель навчально-технологічного центру учнівської молоді;

— визначити вимоги та обґрунтувати зміст професійної підготовки старшокласників в умовах формування ринкової економіки;

— розробити та експериментально перевірити програми професійного навчання в НТЦ;

— опрацювати систему науково-методичного забезпечення діяльності центру.

Методологічною основою дослідження є теорія наукового пізнання, положення щодо ролі праці у формуванні всебічно розвиненої особистості, поєднання навчання з продуктивною працею, політехнізації, інтеграції і диференціації професійної підготовки. Істотні методологічні функції в нашому дослідженні виконувала теорія системного підходу до педагогічних явищ і процесів.

Для розв'язання поставлених завдань використовувався комплекс методів дослідження: вивчення філософської, соціологічної, психологічної, педагогічної та економічної літератури; педагогічні спостереження, бесіди, опитування, анкетування, тестування; вивчення навчально-методичної документації; моделювання, педагогічний експеримент. Емпірична інтерпретація понятійного апарату здійснювалась методами розчленування і конкретизації понять. Співвідношення методів теоретичного та емпіричного дослідження визначалось змістом кожного етапу проведеної роботи.

На першому етапі дослідження /1984-86 рр./ вивчалась педагогічна, психологічна, філософська, економічна і спеціальна методична література. Були розроблені концепція, програма та методичний інструментарій дослідження, проаналізовані і конкретизовані вихідні поняття, проаналізовані зміст та найбільш поширені форми організації трудового і професійного навчання школярів.

На другому етапі /1987-89 рр./ проводився констатувачий експеримент. База дослідження — 7 міжшкільних навчально-виробничих комбінатів Львівської області та 17 середніх шкіл м. Львова. Змістом цього етапу було виявлення реального стану професійного навчання старшокласників, визначення можливих напрямів його вдосконалення

і поглиблення та науково-методичного забезпечення в умовах регіонів з вираженими ознаками моноструктурності розвитку промисловості, характерного для багатьох великих міст України. Зокрема, нас цікавили проблеми навчання школярів непростимим серед молоді масовим професіям легкої промисловості. Адже, лише в Шевченківському р-ні м. Львова, старшокласники якого навчаються в НТЦ учнівської молоді, знаходиться дев'ять підприємств цієї галузі, не враховуючи фабрик та ательє по виготовленню і ремонту одягу, взуття та шкіргалантереїних виробів. Вивчалась доцільність забезпечення профільно-технологічного спрямування професійної підготовки старшокласників на етапі становлення ринкових відносин.

На третьому етапі /1989-1993 рр./ дослідження проводився формулний експеримент. Розроблено модель навчально-технологічного центру учнівської молоді /НТЦ/ як нового типу навчального закладу професійної підготовки старшокласників. В НТЦ учнівської молоді Шевченківського р-ну м. Львова експериментально перевірено ефективність запропонованої моделі відповідно до визначених нами сучасних цілей і завдань професійної підготовки старшокласників, визначено організаційно-педагогічні умови діяльності центру, впроваджено гнучкі навчальні структури для забезпечення рівноцінної професійної підготовки учнів на основі розроблених нами та експериментально перевірених навчальних програм, розроблено методику залучення школярів до раціоналізаторської роботи.

З метою уточнення окремих положень та перевірки вірогідності одержаних результатів проводився контрольний експеримент в 15 навчальних групах профільів легкої промисловості й автосправи, а також у двох групах довузівської підготовки з профілью "Основи машинознавства" у філіалі факультету довузівської підготовки державного університету "Львівська політехніка", відкритому в 1993 році на базі навчально-технологічного центру учнівської молоді Шевченківського р-ну м. Львова.

Наукова новизна і теоретична значущість дослідження полягають в обґрунтуванні моделі навчально-технологічного центру учнівської молоді як нового типу навчального закладу професійної підготовки старшокласників, визначенні організаційно-педагогічних умов, структури, функцій та основних напрямів діяльності центру, обґрунтуванні профільно-технологічного спрямування професійної підготовки учнів старших класів на етапі становлення ринкових відносин.

Практична значущість роботи полягає в розробці методичних рекомендацій по впровадженню різнорівневої підготовки старшокласників на основі використання розроблених нами і апробованих в НТЦ учнівської молоді Шевченківського р-ну м. Львова навчальних програм.

Вірогідність результатів дослідження і основних висновків дисертаційної роботи забезпечується опорою на сучасні досягнення педагогіки, використанням комплексу взаємодоповнюючих методів дослідження, поєднанням якісного і кількісного аналізу, репрезентативністю одержаних експериментальних даних, практичними результатами діяльності навчально-технологічного центру учнівської молоді Шевченківського р-ну м. Львова.

Апробація і впровадження результатів дослідження здійснювались шляхом виступів на республіканській науково-практичній конференції "Актуальні проблеми вдосконалення підготовки кваліфікованих робітничих кадрів" /Вінниця, 1990 р./, науковій конференції НДІ педагогіки України /Київ, 1990 р./. Проміжні й кінцеві результати дослідницької роботи обговорювались на засіданнях лабораторій профтехосвіти та профтехпедагогіки Інституту педагогіки АПН України, семінарах і нарадах інспекторів міських та районних відділів освіти, директорів МНЕК і шкіл Львівської області.

На захист вносяться:

1. Модель навчально-технологічного центру учнівської молоді.
2. Характеристика профільно-технологічного спрямування змісту професійної підготовки старшокласників в умовах формування ринкових відносин.
3. Обґрунтування науково-методичного забезпечення різнорівневої професійної підготовки учнів відповідно до їх інтересів, нахилів, здібностей.

Структура дисертації. Дисертація складається із вступу, двох розділів, висновків, списку основної використаної літератури і додатків.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обґрунтовано актуальність теми дослідження, визначено його мету й завдання, сформульовано гіпотезу, розкрито зміст і

форми організації пошукової роботи на кожному етапі, методи дослідження, вірогідність одержаних результатів, викладено основні положення, що виносяться на захист.

У першому розділі "Професійна підготовка учнівської молоді в умовах формування ринкових відносин як педагогічна проблема" викладено результати аналізу філософської, соціологічної, психологічної, педагогічної та економічної літератури, а також стан досліджуваної проблеми на практиці, висвітлено історію розвитку різних підходів до трудового і професійного навчання школярів, організації продуктивної праці та профорієнтаційної роботи з учнями.

Розробляючи програму і методику дослідження, ми враховували те, що зміст праці на сучасному виробництві, її інтелектуальна насиченість потребують високої якості професійної підготовки, формування техніко-технологічних, економічних знань, практичних умінь і навичок, необхідних для залучення учнів до продуктивної праці та оволодіння певною професією.

Однак, орієнтація на екстенсивний розвиток економіки сформувала тип особистості учня з вузько прагматичним ставленням до освіти, коли стає не престижним оволодіння ґрунтовними знаннями, а перевага віддається спрощеному курсу професійної підготовки із сподіванням на високу майбутню зарплату. Нинішній старшокласник, який здобуває професію в школі чи у МНВК, приїде на виробництво через 6-7 років. За цей час чимало існуючих технологій значно видозміняться або зникнуть зовсім, з'являться нові прогресивні технології. Це вимагає науково обґрунтованого раціонального конструювання базового та варіативного компонентів змісту професійної підготовки учнівської молоді.

На основі здійсненого нами аналізу типових навчальних програм професійного навчання старшокласників зроблено висновки, що передбачена спеціальна підготовка /професійні знання, виробничі вміння і навички, підготовка учнів до продуктивної праці/ має стабільний характер. Основна ж підготовка /формування загальнонаукових, політехнічних, технологічних, економічних знань, умінь та навичок, що мають загальнопрофесійне значення/, котра повинна бути динамічною, забезпечується недостатньо. Зокрема, недооцінка політехнічного принципу у професійному навчанні старшокласників, чим хвиють типові навчальні програми, ускладнює завдання поглибленого вивчення основ

матеріального виробництва, проникнення в сутність взаємозв'язку науки, техніки і виробництва.

Ускладнення техніки, зростання її різноманітності, насичення елементами і системами надійності, технологічної сумісності з людиною, впровадження прогресивних принципів виробництва обумовлюють необхідність вивчення і розкриття особливостей особистісного та соціально-виробничого аспектів політехнізму.

У загальноосвітній школі політехнічний принцип зводиться в основному до двох функцій: соціальної /формування мотивації навчання і світогляду учнів/ та інтегративної /розкриття основ класифікації науки і техніки, соціально-економічних законів праці/. Можливості міжшкільних навчально-виробничих комбінатів дозволяють поглибити соціальну функцію в реалізації цього принципу за рахунок спонукання молоді до професійної діяльності, розкриття професійних намірів школярів, а інтегративну функцію – при вивченні принципів технології, промислового обладнання та організації виробництва.

Поряд з цим зазначимо, що певна асинхронність в окремих етапах навчання у міжшкільних комбінатах, недостатній зв'язок між теоретичним і практичним навчанням, ускладнення взаємовідносин з колишніми базовими підприємствами, низький науково-методичний рівень навчальних програм не дають змоги реалізувати в умовах МНВК прогностичну та системну функції політехнічного принципу навчання, а відповідно і модель професійної підготовки старшокласників. Як показали наші дослідницькі матеріали, прогностичний аспект у навчальних програмах з професійного навчання в X–XI класах відображений незадовільно. Недостатньою є також орієнтація навчальних програм на оволодіння учнями професійними знаннями, необхідними в умовах динамічних змін на виробництві. При цьому не можна не враховувати, що постійне виникнення нових, прогресивних технологій ще більше прискорює моральне старіння професійних знань, поглиблює розрив між якістю знань і вимогами сучасного виробництва.

Педагогічні працівники, на нашу думку, недостатньо використовують можливості професійного навчання учнів для формування технологічної дисципліни у взаємозв'язку з екологічним вихованням старшокласників. Адже екологічний компонент виховання учнів найбільш повно реалізується саме в структурі їхньої професійної підготовки, коли школяр чи учень ПТУ на практиці стикається із застарілими технологіями, застиглою інфраструктурою, перенасиченістю і незбалан-

сованістю енергетики, бачить конкретний вплив інших негативних факторів на посилення кризових явищ в економіці, інертність виробництва щодо звільнення від тих економічних моделей, котрі завели суспільство в глибоку кризу.

Ускладнилися проблеми узгодження перервного циклічного характеру навчання у МНВК та безперервного режиму роботи базових підприємств, підбору об'єктів продуктивної праці для школярів в умовах формування ринку. І хоча в свій час створення МНВК було відповідною реакцією на педагогічну зanedбаність трудового навчання в школі, сьогодні вже є неефективними традиційні підходи і до організації роботи міжшкільних комбінатів.

На нашу думку, однією з причин переважної більшості труднощів у діяльності МНВК є руйнування налагодженого взаємозв'язку школи і виробництва через "випадання" в трикутнику "базове підприємство-школа-МНВК" такої головної ланки як підприємства. Сама завдяки їй і забезпечувалось функціонування комбінатів. Впровадження на підприємствах повного госпрозрахунку унеможливило подальше утримання в МНВК за рахунок базових підприємств відповідного технічного персоналу по обслуговуванню ділянок і цехів, створених цими підприємствами в міжшкільних комбінатах, а також майстрів виробничого навчання. У більшості МНВК ці штатні одиниці підприємствами скорочені як такі, що себе економічно не окупувають.

Вивчення показало, що різні спроби вдосконалення лише окремих ланок системи трудового і професійного навчання старшокласників суттєво не поліпшують загальний стан проблеми, криза якої визначається передусім невисоким кваліфікаційним рівнем школярів, труднощами організації продуктивної праці учнів, низькою результативністю профвідбору молоді на професії матеріального виробництва, падінням престижу багатьох інженерних спеціальностей, непопулярністю технічної творчості серед інших видів позаурочної діяльності старшокласників, зневажливим ставленням до праці значної частини молоді.

У розділі сформульовано висновки щодо ролі сім'ї та школи у виборі учнями профілів навчання в МНВК Львова, впливу на профвідбір школярів соціально-економічних, особистісних та інших факторів. Було вивчено характер зв'язків між якістю знань старшокласників з професійної підготовки та окремих загальноосвітніх предметів, що є базовими для оволодіння конкретною професією.

Результати узагальненого аналізу даних щодо подальшого навчання і працевлаштування випускників шкіл Шевченківського р-ну м. Львова використані нами при розробці підходів до впровадження різноманітної підготовки старшокласників як більш ефективної форми первинної професійної освіти учнівської молоді.

У ході дослідження проаналізовано зарубіжний досвід трудового і професійного навчання шкільної молоді. У розділі викладено окремі підходи до програмного забезпечення цього процесу в молодшій і старшій середній школі США, особливості технологічного навчання в коледжах Франції, а також політехнічні аспекти загальноосвітньої підготовки школярів в країнах Центрально-Східної Європи.

У другому розділі "Теоретичне обґрунтування та експериментальна перевірка моделі навчально-технологічного центру учнівської молоді" розкрито науково-педагогічні основи моделі НТЦ як нового типу навчального закладу, його структуру, функції, основні напрями діяльності, особливості навчально-виховного процесу, викладено результати дослідно-експериментальної перевірки ефективності запропонованої моделі.

Розробляючи сучасну модель організаційно-педагогічного забезпечення професійної підготовки старшокласників, ми враховували об'єктивну потребу створення нових типів професійних навчально-виховних закладів, навчально-виробничих комплексів різних форм власності з різноманітною підготовкою робітників.

Одним з них є навчально-технологічний центр учнівської молоді, створений відповідно до розробленої нами концепції в Шевченківському районі м. Львова. До його провідних завдань віднесено:

- забезпечення широкопрофільної професійної підготовки учнів X-XI /IX-XI/ класів відповідно до їх нахилів, можливостей, здібностей та потреб району /міста/ у кваліфікованих спеціалістах;
- реалізація різноманітної фахової підготовки;
- профільно-технологічне спрямування професійної підготовки старшокласників;
- організація довузівської профільної підготовки учнів спільно з вищими навчальними закладами відповідного профілю;
- залучення школярів до раціоналізаторської роботи;
- професійна орієнтація та профконсультація учнів;

- організація продуктивної праці старшокласників на основі часткового госпрозрахунку;

- методична допомога школам з питань трудового і профільного навчання учнів.

Діяльність НТЦ спрямовується на забезпечення різномірневої фахової підготовки старшокласників на основі її профільно-технологічного і політехнічного спрямування, більш активне співробітництво з вищими навчальними закладами з питань довузівської профільної підготовки учнів, розв'язання завдань професійної орієнтації школярів, організацію навчально-виробничої діяльності на основі часткового госпрозрахунку. На рис. № 1 представлено модель НТЦ, його роль і місце як регіонального центру професійної підготовки старшокласників в системі професійної освіти.

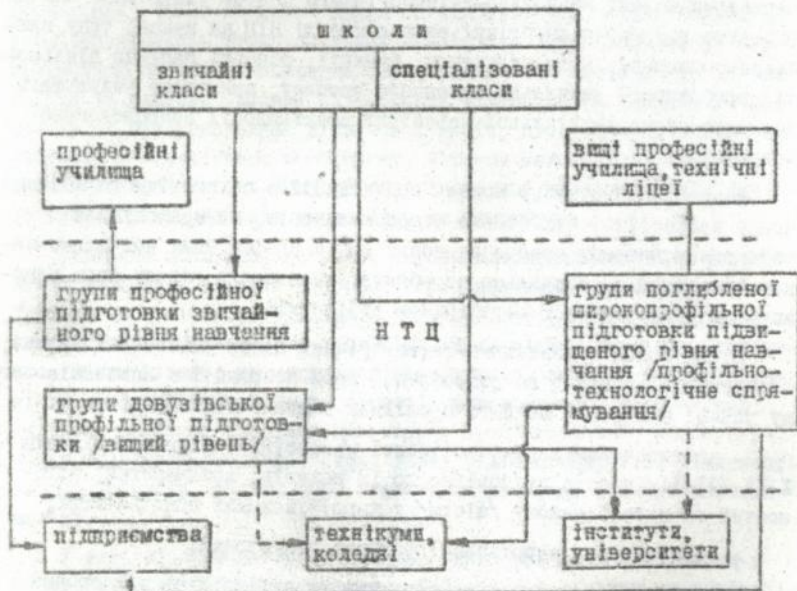

Рис. 1. Модель навчально-технологічного центру учнівської молоді

Визначаючи пріоритети нових навчальних програм, які б відповідали сучасним вимогам до професійної підготовки старшокласників, ми дійшли висновку, що вдосконалення програмного забезпечення лежить в площині реалізації завдань профільно-технологічного спрямування її змісту.

На нашу думку, поняття "технологія" на уроках грудного навчання в школах тлумачиться вузько, що є далеким від промислового, дійсно технологічного "звучання", а технологічний характер навчання в МЗВК, що здійснюється в умовах, достатньо наближених до промислового виробництва, практичного ознайомлення з різними виробничими процесами та безпосередньо під час продуктивної праці учнів, також не відповідає сучасним потребам економіки. Стрімкий приріст наукових знань, перетворення технологічного базису виробництва вимагає підготовки спеціалістів високої кваліфікації та професійної мобільності. Відповідно педагогічна теорія і практика повинна більше уваги приділяти питанням вивчення школярами основ технології в політехнічному плані.

Технологічне спрямування професійного навчання старшокласників, ґрунтуючись на синхронних міжпредметних зв'язках, вимагає формування нових опорних і перспективних знань на основі інтеграції блоку природничих дисциплін шкільного курсу з предметами професійної підготовки. Такий підхід дає змогу навчати учнів давати соціально-економічну оцінку явищам і процесам, застосовувати набуті знання й навички як необхідний елемент для вибору поведінки в різноманітних сферах життєдіяльності людини.

У розділі розкрито зміст педагогічної діяльності щодо реалізації принципу профільно-технологічного спрямування професійної підготовки учнів I-II класів у навчально-технологічному центрі учнівської молоді Шевченківського р-ну м. Львова. Заняття в цьому НТЦ на основі розроблених нами навчальних програм дають змогу старшокласникам поглиблено вивчати принципи і способи дії механізмів, машин та агрегатів, що використовуються на сучасному виробництві, розширити політехнічний світогляд учнів у процесі ознайомлення з прогресивними технологіями, втілити завдання внутрішньої гармонізації змісту навчання, випередження знань у порівнянні із заданими практикою, орієнтації на високотехнологічне виробництво.

У ході експериментальної роботи, що проводилась у навчально-технологічному центрі, перевірялась запропонована методика розв'язання завдань різнорівневої фахової підготовки старшокласників. Її логічне обґрунтування полягає у необхідності більш повної реалізації запитів, інтересів та можливостей школярів. Під час експерименту, що проводився за сценарієм "профіль-професія", учні десятих класів протягом навчального року вивчали в НТЦ основи двох професій легкої промисловості. Відповідно до розробленої нами методики навчання ж учнів одинадцятих класів передбачало поглиблену підготовку вже з однієї, конкретно обраної професії: швачок-мотористок, трикотажниць, взуттєвників. При цьому експериментально перевірялись різні варіанти поєднання у модулі професій галузі: швачка-мотористка + трикотажниця; швачка-мотористка + взуттєвник; трикотажниця + взуттєвник. Це дало змогу вивчити можливості ефективного використання диференційованого підходу при розробці експериментальних навчальних програм з даних профілів.

Узагальнення результатів експериментальної роботи показало, що учні виявляють значний інтерес до основ конструювання та моделювання одягу, матеріалознавства, історії розвитку одягу і взуття, а також до розробок моделей для себе, близьких і друзів. Поряд з цим зазначаємо, що у них недостатньо розвинуте розуміння художнього чуття, засобів естетичного втілення власних намірів та задумів, особливо на практичних заняттях з основ конструювання і моделювання легкого одягу. На основі одержаних дослідницьких даних зроблено висновок, що в групах взуттєвого профілю доцільно більш детально вивчати конструктивну характеристику і призначення взуття, основи його композиції, колористичні, декоративні, графічні елементи і фактуру. В ході експерименту заняття з проектування, отримання розгортки взуття проводилися у вигляді лабораторних робіт, а окремі уроки – у відповідних службах та цехах на підприємствах галузі. Курс з основ матеріалознавства також потребував відповідного уточнення. З метою поглибленого висвітлення відомостей про фізико-механічні властивості та будову шкіри, її види і виробництво.

Для оволодіння учнями основами знань з декількох професій легкої промисловості були розроблені навчальні модульні блоки про тканини, допоміжні матеріали і фурнітуру, що використовуються як у швейному, так і у взуттєвому виробництві. Вивільнені при цьому години використовувались для поглибленого вивчення нових виробничих

технологій.

У зв'язку з досить широким розвитком шкіргалантерейних підприємств, поширенням тенденцій бізнесу і підприємництва у цій сфері та перспективністю ательє, фабрик побутового обслуговування населення в ході експериментальної роботи було передбачено вивчення старшокласниками технології виготовлення різних шкіргалантерейних виробів.

Результати експериментальної роботи, опитування вчителів, майстрів виробничого навчання, працівників Будинків школяра підтвердили науково-методичну обґрунтованість розроблених навчальних програм. Запропонований нами дослідницький підхід, програмне забезпечення якого базувалось на профільно-технологічному спрямуванні професійної підготовки, дозволив здійснювати навчання учнів з декількох професій, що сьогодні є особливо актуальним в плані соціального захисту молоді.

Виникнення навчальних закладів III-IV ступенів акредитації: технічних ліцеїв, коледжів /у структурі професійно-технічної і середньої спеціальної освіти/, технічних університетів та академій/ у системі вищої освіти/ обумовлює й необхідність вищого, довузівського рівня фахової підготовки старшокласників. Цей аспект розробленої нами методики також перевірявся в ході експериментальної роботи в НТЦ учнівської молоді Шевченківського р-ну м. Львова. Наприклад, вивчаючи модульний блок "Основи машинознавства", учні груп довузівської профільної підготовки НТЦ не лише знайомляться з основами технології машинобудування, матеріалознавства, машинобудівельного креслення, взаємозамінності деталей. Бюродачі державного університету "Львівська політехніка" проводять в НТЦ теоретичні, семінарські та лабораторні заняття з технічної фізики, прикладної математики, деталей механізмів і машин, основ електронного машинобудування, робототехніки, прецизійної механіки, автоматизації машинобудівельного виробництва та комп'ютерної техніки.

Такий підхід до визначення змісту довузівської профільної підготовки дає змогу також усунути наявні прогалини у загальноосвітній підготовці школярів, інтегрувати шкільний компонент освіти з політехнічним та професійним навчанням з даного профілю. Як показали результати тестування учнів груп профільної довузівської підготовки, за підсумками першого року навчання 45% з них вивчили не

лише належний рівень базової загальноосвітньої підготовки з фізики та математики, а й достатньо сформовану орієнтацію на здобуття не досить престижного серед молоді фаху інженера-машинобудівельника. Після закінчення навчання в НТЦ 83% учнів цих груп стали студентами факультетів машинобудівельного профілю.

Організація довузівської підготовки вимагає сьогодні більш ретельного вивчення професійних намірів та можливостей учнів, налагодження співробітництва не лише з класними керівниками, а й вчителями базових предметів для конкретних факультетів. Університет "Львівська політехніка" при цьому одержав змогу значно раніше провести відповідний відбір майбутнього контингенту своїх студентів і тим самим зменшити традиційно високий відсоток відсіву першкурсників.

Позитивні результати, одержані на цьому етапі експериментальної роботи, були враховані при відкритті в 1993 році на базі НТЦ філіалу факультету довузівської підготовки державного університету "Львівська політехніка", у шести навчальних групах якого навчається 153 старшокласники з 20 шкіл Львова за двома профілями: "Основи машинознавства" і "Основи комп'ютерної техніки та інформаційних технологій". Створюється відповідна навчально-матеріальна база для того, щоб з наступного навчального року відкрити групи радіотехнічного профілю, а також укладено угоди про співпрацю з іншими вузами м. Львова.

Зазначимо, що довузівська профільна підготовка є лише одним з напрямів діяльності НТЦ, оскільки зберігаються можливості професійної підготовки початкового і підвищеного рівнів для тих учнів, які після закінчення школи не планують навчатись в інститутах. Ця особливість вигідно відрізняє навчально-технологічний центр від ліцеїв, створених в останні роки при університетах та інститутах фактично як своєрідні спеціалізовані школи.

Відповідно до запропонованої нами методики в НТЦ учнівської молоді Шевченківського р-ну м. Львова професійна підготовка старшокласників здійснюється за трьома рівнями /рис. № 2/. Учні груп зв'язаного рівня оволодівають одним з професій матеріального виробництва або сфери послуг і одержують здебільшого початковий розряд /кваліфікацію/. Такі учні планують подальше навчання у професійних училищах чи працювладштування після закінчення школи відповідно до присвоєного рівня кваліфікації.

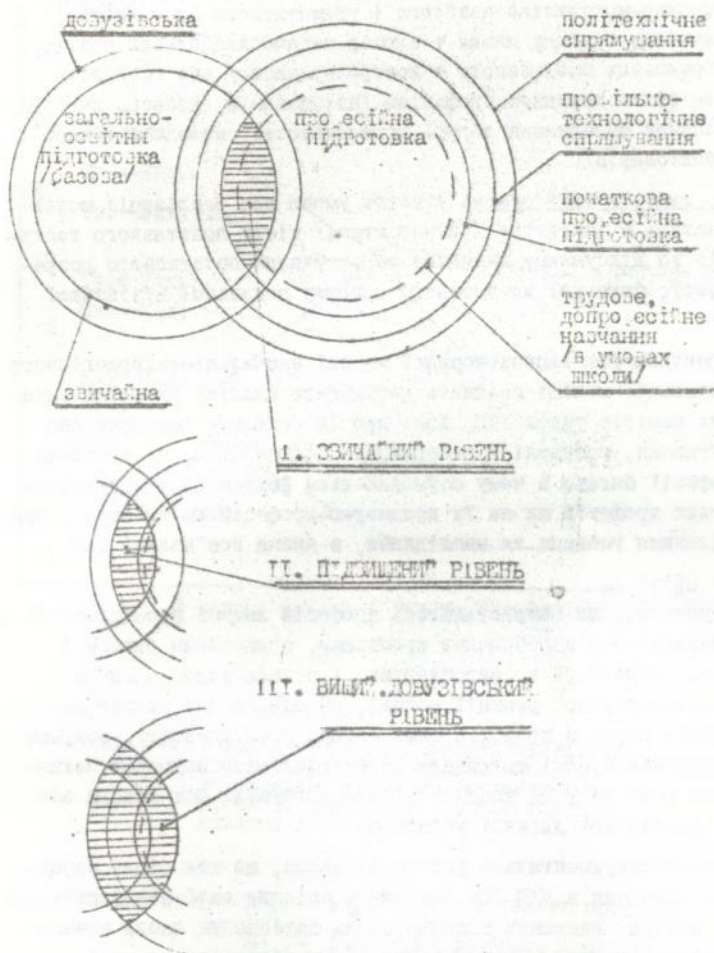

Рис.2. Модель системи професійної підготовки старшокласників в НД; учнівської молоді Левченківського району м. Львова

Профільно-технологічне спрямування професійної підготовки в групах підвищеного рівня дає змогу старшокласникам здобути дві споріднені професії однієї галузі /автоводія + слюсар по ремонту автомобілів; швачка-мотористка швейного і трикотажного виробництва; слюсар-ремонтник швейних машин + слюсар механоскладальних робіт; молодший продавець продтоварів + контролер-касар/ або оволодіти однією, але більш складною професією /автомеханік, кравець легкого одягу, наладчик обладнання легкої промисловості, молодший товарознавець продтоварів/.

Висшій, довузівський рівень створює умови для реалізації можливості навчатись в інституті /університеті/ після позитивного тестування учнів за підсумками навчання та одержання початкового розряду з професії, близької до базового напрямку подальшої вузівської освіти.

Про ефективність запропонованої моделі навчально-технологічного центру учнівської молоді свідчать результати аналізу динаміки змін професійних намірів учнів НТЦ, дані про їх подальше навчання або працевлаштування, наведені в дисертації. Підкреслимо, що проблема вибору професії багато в чому обумовлюється фактом нерівнозначності конкретних професій як за їх предметно-професійним змістом, так і за соціальними умовами та наслідками, з якими пов'язаний цей вибір.

Враховуючи те, що непростий професій легкої промисловості галузі з дискретними виробничими процесами, примусовим ритмом і монотонністю конвеєрного виробництва, є певним відображенням соціально-психологічної реакції молоді, ми обрали для експериментальної роботи групи з профілів саме легкої промисловості, зокрема тих старшокласників, які потрапили до них фактично всупереч бажанню, оскільки вони ще у IX класі вирішили здобувати фах лікаря або вихователя дошкільної дитячої установи.

Дослідно-експериментальна робота показала, що вже після першого півріччя навчання в НТЦ 10% цих учнів змінили свої початкові професійні наміри, виявивши бажання після закінчення школи навчатись у технікумі легкої промисловості або у відповідному вузі. Після закінчення X-го класу цей показник зріс до 14, а в XI-му класі - до 18%. Відповідно початкові наміри доорієнтації учнів на професії медицини і дошкільного виховання на всіх профілях легкої промисловості помітно змінювались /див. Б.З/.

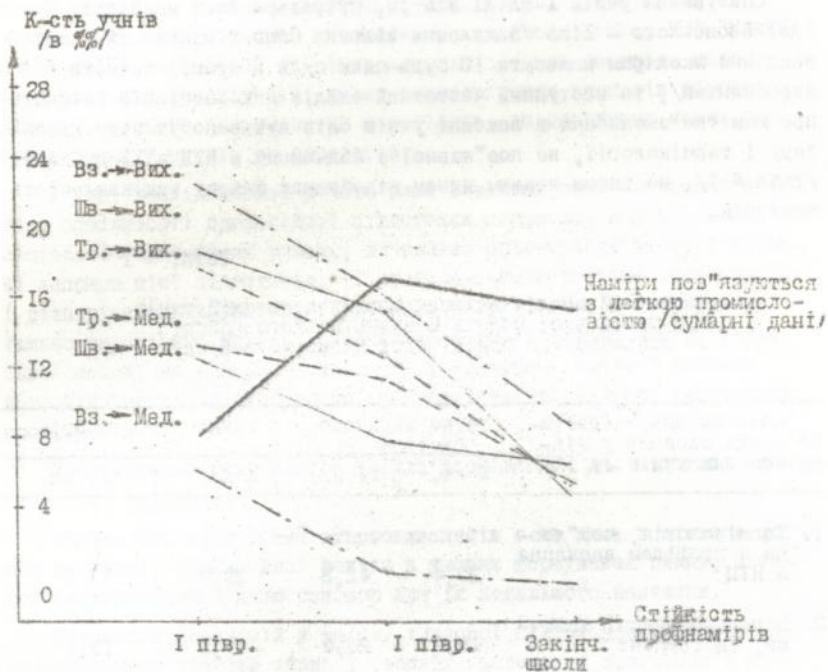

Рис. № 3. Динаміка змін профнамірів учнів груп профілів легкої промисловості, які до навчання в НТЦ орієнтувалися на професії медицини і дошкільного виховання /1991-93 рр./

Умовні позначення: Vz. - учні груп взутового профілю;
 Шв. - учні груп швейного профілю;
 Тр. - учні груп трикотажного профілю;
 → Мед./Вих./ - орієнтація на медицину або дошкільне виховання

Опитування учнів X та XI класів, проведене нами на основі ідеї Блонського – Біне /виявлення вільних мовних асоціацій після завдання школярам написати 10 будь-яких слів з праці, техніки і виробництва/, та наступний частотний аналіз цих асоціацій свідчать про помітно зменшення в лексиці учнів слів вузькопобутового характеру і термінології, не пов'язаної з навчанням в НТЦ в XI-му класі /табл. № I/, що також певним чином відображає фахову зацікавленість школярів.

Табл. № I

Частотний аналіз вільних мовних асоціацій учнів
НТЦ учнівської молоді Шевченківського району
м. Львова /на основі ідеї Блонського-Біне/

№ питань, відобра- жених словами у від- повідях учнів /у %/	групи швейного профілю		групи автозлюсарів	
	X кл.	XI кл.	X кл.	XI кл.
1. Термінологія, пов'язана з профілем навчання в НТЦ	27,4	42,3	29,7	47,2
2. Загальношкільні навички, інструмент	15,1	26,4	7,5	19,4
3. Техніка, що не пов'язана з профілем навчання	4,6	1,5	33,4	14,7
4. Приклади домашнього та індивідуального користування	49,6	17,1	21,8	6,3
5. Економіка та організація виробництва	3,4	12,7	8,6	12,4

Таким чином, наше дослідження показало, що поглиблений зміст теоретичних і практичних занять в НТЦ сприяє залученню старшокласників до розв'язання складних завдань проблемно-творчого характеру від час гурткової роботи. Дидактична цінність профільно-технологічного спрямування професійної підготовки учнів X-XI класів полягає й в тому, що технічна творчість старшокласників переходить на

вищий ступінь – раціоналізаторську діяльність. Гуртківцями НТЦ одержано 14 свідоцтв щодо впровадження на заводі РЕМА, ВШО "Маяк", в АТП-24654, АТП-14630 як рацпропозицій цікавих розробок щодо вдосконалення конструкцій, зміни технологічних процесів обробки деталей, кращого використання матеріалів, впровадження нових способів ремонту вузлів та агрегатів.

У ході дослідницької роботи нами вирішено такі завдання: виявлено особливості професійної підготовки старшокласників в нових соціально-економічних умовах; визначено орієнтовний зміст і основні напрями цієї підготовки, її профільно-технологічне спрямування і різнорівневий характер; теоретично обґрунтовано й експериментально перевірено модель навчально-технологічного центру учнівської молоді як закладу нового типу; визначено основні напрями його діяльності; підтверджено ефективність розроблених навчальних програм.

Узагальнення результатів даного дослідження дає підстави зробити такі висновки.

Професійна підготовка старшокласників є не лише доцільною формою первинної професійної освіти в умовах формування ринку, а також базисно-професійною основою для їх подальшого навчання.

Порушення пропорцій у змісті трудової підготовки школярів, співвідношень галузей знань у наявних навчальних програмах з професійного навчання старшокласників ускладнює орієнтацію учнів та інтеграцію цих знань з проблем фахового, економічного та світоглядного значення, не відповідають ані запитам особистості, ані потребам суспільства, а тому обумовлюють необхідність розробки і впровадження гнучких навчальних програм, які б упереджували створення таких диспропорцій.

Профільно-технологічне спрямування професійної підготовки старшокласників, можливості різнорівневої фахової підготовки школярів ефективно реалізуються в навчально-технологічному центрі учнівської молоді. Крім цього, вивчення теоретичних основ екологічно чистих технологій, шляхів раціонального ведення економіки засобами професійної підготовки сприяють реалізації гуманістичних, патріотичних, естетичних цілей виховання молоді.

Проблема організаційно-педагогічного забезпечення професійної підготовки старшокласників в умовах формування ринкових відносин

є складною і багатогранною. На нашу думку, подальшого вивчення заслуговують проблеми професійної підготовки старшокласників як одного з базових елементів системи безперервної освіти фахівців, формування в учнів основ функціональної грамотності та професійної мобільності як основ підготовки висококваліфікованих, конкурентоспроможних спеціалістів для майбутньої економіки, взаємодії навчально-технологічного центру учнівської молоді з вищими професійними училищами, технікумами і коледжами тощо.

Основний зміст і конкретні результати роботи відображені в таких публікаціях автора:

1. Спільна робота базових підприємств та МБВК в організації продуктивної праці учнів: Тези доповіді // Педагогічна наука - перебудові: Матеріали наукової конференції НДІ педагогіки УРСР.- К., 1990. - С.206-208.
2. Технічна творчість як важливий фактор трудового навчання старшокласників: Тези доповіді // Актуальні проблеми вдосконалення підготовки кваліфікованих робітничих кадрів: Матеріали республіканської науково-практичної конференції. - Львів, 1990. - С.98-100.
3. Етнопедагогічні аспекти професійної підготовки учнів // Методичний вісник Львівського навчально-методичного центру професійної освіти. - Львів, 1993. - № 8, С.7-8.
4. Екологічний компонент в змісті професійного навчання учнів // Методичний вісник Львівського навчально-методичного центру професійної освіти. - Львів, 1993. - № 9. С.32-34.
5. Профільно-технологічне спрямування професійної підготовки старшокласників: Тези доповіді // Науково-методичне забезпечення діяльності сучасної професійної школи: Матеріали республіканської науково-практичної конференції. - Львів, 1994. /в друці/.

Б.І.

Підписано до друку 31. 01. 94. Формат паперу $60 \times 84^{1/16}$. Друк офсетний.
Ум. др. арк. 1,0. Тираж 100. Зам. 316.

Навчально-виробничі майстерні Львівського поліграфічного технікуму,
290004, м. Львів, вул. Винниченка, 12.

U 6099

AB 29.369

AB 29.369

July 1, 1994. All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted, in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording, or by any information storage and retrieval system, without the prior written permission of the publisher.

Printed in the United States of America. All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted, in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording, or by any information storage and retrieval system, without the prior written permission of the publisher.